

Filosofia

Quart curs de l'ESO

Dossier de textos filosòfics

Projecte Filosofia 11-18

DOSSIER DE TEXTOS FILOSÒFICS

FILOSOFIA — 4t D'ESO

Curs: 4t d'ESO

Dedicació: 3 hores setmanals

Temporalització: 99 sessions

Orientació: introducció sistemàtica a la filosofia i preparació progressiva per a Filosofia i Història de la Filosofia de Batxillerat

PRESENTACIÓ

Aquest dossier constitueix el material de lectura filosòfica de la matèria de Filosofia de 4t d'ESO.

No és un llibre de teoria ni una simple antologia de citacions.

La seva funció és posar l'alumnat en contacte progressiu amb la **paraula dels filòsofs**, amb els seus problemes, conceptes, tesis i arguments.

El curs segueix una progressió deliberada.

Durant les primeres setmanes, els textos són breus i la dificultat principal consisteix a identificar una pregunta i una idea.

Posteriorment l'alumnat haurà d'identificar:

- problema;
- tesi;
- conceptes;
- arguments.

Més endavant haurà de:

- reconstruir arguments;
- comparar autors;
- formular objeccions;
- respondre objeccions;
- elaborar una interpretació pròpia.

Al final de curs, l'alumnat haurà de poder afrontar textos filosòfics d'una extensió considerable amb un grau d'autonomia molt superior al del començament.

PROGRESSIÓ GENERAL

NIVELL I — SETEMBRE I OCTUBRE

Extensió habitual: 70–120 paraules.

Objectius:

- entendre què diu el text;
- identificar el tema;
- formular la pregunta;
- localitzar la idea principal.

NIVELL II — NOVEMBRE I DESEMBRE

Extensió habitual: 120–200 paraules.

Objectius:

- identificar el problema;
- formular la tesi;
- explicar conceptes;
- iniciar la reconstrucció argumentativa.

NIVELL III — GENER, FEBRER I MARÇ

Extensió habitual: 180–280 paraules.

Objectius:

- reconstruir arguments;
 - distingir premisses i conclusions;
 - relacionar textos;
 - comparar autors.
-

NIVELL IV — ABRIL, MAIG I JUNY

Extensió habitual: 250–400 paraules.

Objectius:

- contextualitzar;
 - interpretar;
 - comparar;
 - objectar;
 - contraargumentar;
 - posicionar-se autònomament.
-

PRIMER TRIMESTRE

APRENDRE A PENSAR FILOSÒFICAMENT

SESSIÓ 1

QUÈ ÉS UNA PREGUNTA FILOSÒFICA?

TEXT 1 — BERTRAND RUSSELL: EL VALOR DE LA FILOSOFIA

Text de treball basat en *Els problemes de la filosofia*.

La filosofia no és valuosa perquè proporcioni una resposta definitiva a totes les preguntes que planteja.

Moltes preguntes filosòfiques no han rebut encara una resposta que pugui ser considerada completament segura.

El seu valor consisteix també en el fet que amplia allò que podem pensar.

La persona que mai no ha entrat en contacte amb la filosofia tendeix a viure envoltada de creences que considera evidents simplement perquè les ha rebut de la seva societat, de la seva època o del seu entorn.

La filosofia trenca aquesta falsa seguretat.

Ens obliga a preguntar-nos si allò que sempre hem considerat obvi ho és realment.

D'aquesta manera, encara que no resolgui definitivament tots els problemes, amplia les possibilitats del pensament i ens ajuda a escapar de la tirania del costum.

Pregunta

Quina diferència hi ha entre viure envoltat de certeses i aprendre a interrogar-les?

SESSIÓ 2

ARISTÒTIL — L'ADMIRACIÓ

TEXT 2

Aristòtil, *Metafísica*, I, 2. Traducció docent.

Els éssers humans comencen i van començar sempre a filosofar moguts per l'admiració.

Al principi s'admiraven davant de les dificultats més immediates. Després, avançant a poc a poc, es van plantejar qüestions més grans: els moviments de la Lluna, del Sol i dels astres, i finalment l'origen del conjunt de l'univers.

Qui s'admira i es planteja un problema reconeix que ignora alguna cosa.

Per això, si els primers filòsofs van començar a filosofar per fugir de la ignorància, és evident que buscaven el saber per conèixer i no simplement per obtenir-ne una utilitat pràctica.

Conceptes

thaumázein — admiració — ignorància — saber

SESSIÓ 3

SÒCRATES — LA VIDA EXAMINADA

TEXT 3

Plató, *Apologia de Sòcrates*, 38a. Traducció docent.

Si afirmo que el bé més gran per a un ésser humà consisteix a conversar cada dia sobre la virtut i sobre les altres qüestions que m'heu sentit examinar, interrogant-me a mi mateix i interrogant també els altres, probablement encara em creureu menys.

Però us dic que una vida que no ha estat examinada no és digna d'un ésser humà.

No és fàcil convèncer-vos d'això, però aquesta és la manera com he viscut i la manera com considero que he de continuar vivint.

Problema

Què significa examinar una vida?

SESSIÓ 4

OPINIÓ I ARGUMENT

TEXT 4 — SÒCRATES I LA NECESSITAT DE DONAR RAONS

Text de treball inspirat en el mètode socràtic dels diàlegs platònics.

Una persona afirma:

—La justícia consisteix a donar a cadascú allò que li correspon.

Sòcrates no respon immediatament que aquesta definició sigui falsa.

Pregunta:

—Què significa exactament «allò que li correspon»?

La persona intenta respondre.

Sòcrates presenta aleshores un cas en què aquella definició sembla produir una conseqüència problemàtica.

La primera resposta ha de ser revisada.

Això mostra una diferència essencial entre una opinió i una posició filosòfica.

No és suficient dir:

«Jo penso això.»

Cal poder respondre també:

«Per què ho penso?»

I encara:

«La meva raó continua essent bona quan apareix una objecció?»

SESSIÓ 5

PREMISSES I CONCLUSIONS

TEXT 5 — ARISTÒTIL: QUÈ ÉS UN SIL·LOGISME?

Aristòtil, *Analítics primers*, I, 1. Traducció docent.

Un sil·logisme és un discurs en el qual, establertes determinades afirmacions, se segueix necessàriament una altra afirmació diferent pel fet que aquelles han estat establertes.

La conclusió no apareix per casualitat.

Se segueix de les afirmacions anteriors.

Per exemple:

Tots els humans són mortals.

Sòcrates és humà.

Per tant:

Sòcrates és mortal.

Si les primeres afirmacions són acceptades i el raonament és correcte, la conclusió se'n deriva.

SESSIÓ 6

DIÀLEG SOCRÀTIC

TEXT 6 — PLATÓ: PREGUNTAR PER SABER QUÈ PENSEM

Text de treball a partir dels primers diàlegs de Plató.

Sòcrates acostuma a preguntar als seus interlocutors què significa un concepte que utilitzen amb seguretat.

Què és el valor?

Què és la justícia?

Què és la pietat?

Què és la virtut?

Els interlocutors sovint responen posant exemples.

Sòcrates, però, no busca només exemples.

Vol saber què tenen en comú totes les coses que anomenem justes, valentes o bones.

El diàleg posa així a prova les nostres definicions.

No pretén només derrotar l'interlocutor.

Pretén descobrir si les nostres idees són coherents.

SESSIÓ 7

ABANS DE LA FILOSOFIA: EL MITE

TEXT 7 — HESÍODE: COSMOS I EXPLICACIÓ MÍTICA

Text de treball a partir de la *Teogonia*.

Al començament hi hagué Caos.

Després aparegueren Gea, la Terra, i altres potències divines.

El món que els humans habiten no és explicat mitjançant lleis impersonals, sinó mitjançant genealogies, naixements, conflictes i aliances entre déus.

Els fenòmens naturals apareixen inserits en una història sagrada.

El tro, el mar, el cel, l'amor o la mort poden ser representats mitjançant forces divines.

El mite no és simplement una història absurda.

És una manera d'ordenar l'experiència humana i explicar l'origen del món mitjançant una narració plena de significat.

SESSIÓ 8

TALES I ANAXIMANDRE

TEXT 8 — EL PRINCIPI DE LA NATURA

Testimonis antics. Traducció/adaptació docent.

Aristòtil explica que Tales de Milet considerava que el principi de totes les coses era l'aigua.

Això no significa simplement que creguéssim que tot el que existeix és aigua en el sentit quotidià.

La seva pregunta és més profunda:

Existeix una realitat fonamental a partir de la qual podem explicar la diversitat del món?

Anaximandre farà un pas diferent.

Considerarà que el principi no pot ser cap element concret.

L'anomenarà *ápeiron*: allò indefinit o il·limitat.

D'aquesta realitat originària sorgeixen les coses i a ella retornen.

La novetat fonamental és que el cosmos comença a ser explicat mitjançant principis naturals.

SESSIÓ 9

MITE, FILOSOFIA I CIÈNCIA

TEXT 9 — TRES MANERES DE PREGUNTAR

Text comparatiu docent.

Davant d'una tempesta podem preguntar:

Qui està enfadat amb nosaltres?

Podem preguntar també:

Quines condicions atmosfèriques han produït aquest fenomen?

I podem formular encara una tercera mena de pregunta:

Què significa dir que una explicació és vertadera?

La primera pregunta pot formar part d'una explicació mítica o religiosa.

La segona és una pregunta científica.

La tercera és filosòfica.

Això no significa que la filosofia no tingui relació amb la ciència.

La filosofia pot preguntar pels fonaments, límits, conceptes i pressupòsits de la mateixa activitat científica.

SESSIÓ 10

HERÀCLIT — EL CANVI

TEXT 10

Fragments d'Heràclit. Traducció docent.

Sobre aquells que entren en els mateixos rius flueixen aigües sempre diferents.

Entrem i no entrem en els mateixos rius.

Som i no som.

El fred s'escalfa, el calent es refreda, l'humit s'assecar i el sec s'humiteja.

La realitat no és una immobilitat absoluta.

Les coses es transformen.

Tanmateix, el canvi no significa necessàriament desordre total.

Heràclit parla també del *logos*, una estructura o ordre que els humans sovint no comprenen.

SESSIÓ 11

PARMÈNIDES — L'ÉSSER

TEXT 11

Parmènides, *Sobre la natura*, fragments B2–B8. Selecció i traducció docent.

Només hi ha dos camins que poden ser pensats.

L'un afirma:

és.

Aquest és el camí que acompanya la veritat.

L'altre afirma:

no és.

Però aquest segon camí no pot ser recorregut, perquè no podem conèixer allò que no és ni podem expressar-ho.

El que és, és.

No pot haver sorgit del no-ésser, perquè del que no és no pot sorgir res.

Tampoc pot desaparèixer convertint-se en no-ésser.

Per això, si pensem rigorosament l'ésser, hem de pensar-lo com a no generat i imperible.

SESSIÓ 12

HERÀCLIT CONTRA PARMÈNIDES

TEXT 12 — DOS CAMINS

Dossier comparatiu.

Heràclit

La realitat es manifesta com a transformació.

La identitat no exclou necessàriament el canvi.

El riu continua essent el riu encara que les seves aigües canviïn.

Parmènides

El pensament racional sembla exigir que allò que realment és no pugui convertir-se en allò que no és.

Si alguna cosa deixa absolutament de ser, hauríem d'acceptar el pas de l'ésser al no-ésser.

Problema

Com pot existir el canvi sense que la realitat deixi de ser?

Aquesta tensió prepararà el problema que Plató intentarà resoldre.

SESSIÓ 13

REALITAT I APARENÇA

TEXT 13 — PLATÓ: EL PROBLEMA DE LES APARENCES

Text preparatori.

Veiem una mateixa torre des de molt lluny i ens sembla petita.

Quan ens hi acostem, sembla molt més gran.

Introduïm una vara recta dins de l'aigua i sembla doblegada.

Una mateixa música pot semblar agradable a una persona i desagradable a una altra.

Els sentits són indispensables per orientar-nos en el món.

Però poden proporcionar-nos aparences variables.

La filosofia de Plató parteix d'un problema:

si el coneixement ha de ser estable i vertader, pot dependre completament d'una realitat que canvia constantment?

SESSIONS 14–16

PLATÓ — L'AL·LEGORIA DE LA CAVERNA

TEXT 14

Plató, *República*, VII, 514a–517a. Traducció docent extensa.

Imagina uns éssers humans que habiten des de la infantesa en una caverna subterrània.

Tenen les cames i el coll encadenats de manera que només poden mirar endavant.

Darrere seu hi ha un foc.

Entre el foc i els presoners passa un camí, i al costat del camí s'alça un petit mur.

Per darrere d'aquest mur passen persones que transporten figures d'homes, animals i tota mena d'objectes.

La llum del foc projecta les ombres d'aquests objectes sobre la paret que contemplen els presoners.

Com que els presoners mai no han vist res més, consideren que aquelles ombres són la realitat mateixa.

Si algú parlés darrere seu, l'eco els faria pensar que és l'ombra qui parla.

Ara imagina que un dels presoners és deslligat.

Se l'obliga a aixecar-se, girar-se i mirar cap al foc.

La llum li fa mal als ulls.

Allò que ara veu li sembla menys real que les ombres que havia contemplat tota la vida.

Si se l'obligués a sortir de la caverna, patiria encara més.

Al principi no podria veure res.

Necessitaria acostumar progressivament els ulls a la llum.

Primer veuria les ombres.

Després els reflexos de les coses sobre l'aigua.

Més tard les coses mateixes.

Després podria contemplar el cel nocturn i els astres.

Finalment seria capaç de dirigir la mirada cap al Sol.

Comprendria aleshores que el Sol és, d'alguna manera, causa d'allò que veia.

Recordaria els seus antics companys.

Sentiria compassió per ells.

Si tornés a baixar a la caverna, els seus ulls, acostumats a la llum, veurien malament durant una estona.

Els altres presoners podrien interpretar aquesta dificultat com una prova que sortir de la caverna és perjudicial.

I si intentés alliberar-los, potser es resistirien.

Conceptes

doxa — episteme — aparença — realitat — educació — Idea

SESSIÓ 17

DOXA I EPISTEME

TEXT 15 — PLATÓ: OPINIÓ I CONEIXEMENT

Text de treball a partir de *República*, V–VI.

Plató distingeix entre opinió i coneixement.

No tota creença és necessàriament falsa.

Podem tenir una opinió correcta.

Però una opinió vertadera no és encara el mateix que un coneixement plenament justificat.

El coneixement aspira a comprendre per què les coses són com són.

Per això Plató estableix una relació entre:

grau de realitat

i

grau de coneixement.

Allò que canvia constantment pot ser objecte d'opinió.

Allò estable i intel·ligible pot ser objecte de coneixement.

SESSIÓ 18

LA NOSTRA CAVERNA

TEXT 16 — PLATÓ I EL MÓN DIGITAL

Text d'aplicació.

Una persona pot rebre cada dia centenars d'informacions seleccionades per algoritmes.

No veu el conjunt de la realitat.

Veu una selecció.

Aquesta selecció depèn del seu comportament anterior, de les persones que segueix i dels sistemes que decideixen què mostrar-li.

Si totes les informacions que rep confirmen les seves idees, pot arribar a pensar que aquella visió és simplement «la realitat».

L'al·legoria de Plató planteja aleshores una pregunta contemporània:

com podem distingir entre el món i la representació del món que rebem?

SESSIONS 19–20

ARISTÒTIL — SUBSTÀNCIA, MATÈRIA, FORMA, POTÈNCIA I ACTE

TEXT 17

Aristòtil, *Categories*, *Física* i *Metafísica*. Síntesi amb fragments traduïts.

Anomenem substància, en el sentit primer, una realitat concreta: aquest ésser humà, aquest cavall, aquest arbre.

No necessitem buscar necessàriament la realitat autèntica en un món separat de les coses.

Podem començar investigant les coses mateixes.

En els éssers naturals podem distingir allò de què estan constituïts i la seva forma o organització.

Una estàtua de bronze és de bronze, però ser una estàtua determinada no consisteix només a posseir aquella matèria.

També podem explicar el canvi distingint potència i acte.

Una llavor no és actualment un arbre adult.

Però és potencialment un arbre.

Quan creix, determinada possibilitat arriba a realitzar-se.

El canvi no exigeix que alguna cosa sorgeixi absolutament del no-res.

Implica el pas d'una possibilitat real a una actualització.

SESSIÓ 21

PLATÓ O ARISTÒTIL?

TEXT 18 — DUES ONTOLOGIES

Plató

La realitat sensible és canviant.

Per comprendre-la necessitem realitats intel·ligibles i estables.

Aristòtil

No cal separar la realitat autèntica de les coses concretes.

Les coses naturals poden ser estudiades a partir de la seva substància, matèria, forma, potència i acte.

Pregunta

Quina teoria permet explicar millor que una cosa canvii i, tanmateix, continuï essent aquella cosa?

SESSIÓ 22

QUÈ SIGNIFICA SABER?

TEXT 19 — PLATÓ: OPINIÓ VERTADERA I CONEIXEMENT

Text de treball a partir del *Menó*.

Imaginem dues persones que coneixen el camí correcte cap a una ciutat.

La primera ha recorregut moltes vegades el trajecte i pot explicar per què cal seguir determinada ruta.

La segona ha sentit casualment una indicació correcta i creu, amb raó, que aquell és el camí.

Totes dues poden arribar al mateix lloc.

En aquest sentit, una opinió vertadera pot ser útil.

Però Plató pregunta què diferencia aquella opinió correcta del coneixement.

La resposta apunta cap a la justificació.

No és suficient encertar.

Cal poder explicar per què la resposta és correcta.

SESSIONS 23–25

DESCARTES — DUBTE I COGITO

TEXT 20 — EL DUBTE

Descartes, *Meditacions metafísiques*, I. Traducció docent.

Fa temps que he advertit que, des de la meva joventut, havia admès com a vertaderes moltes opinions falses.

Si vull establir alguna cosa ferma i permanent en les ciències, he de començar una vegada a la vida per desfer-me de totes les opinions de les quals pugui dubtar.

Tot allò que fins ara he tingut per més segur ho he rebut dels sentits o mitjançant els sentits.

Però he comprovat que els sentits alguna vegada m'han enganyat.

És prudent no confiar completament en allò que alguna vegada ens ha enganyat.

Tanmateix, potser seria absurd dubtar que soc aquí, que tinc un cos i unes mans.

Però soc un ésser humà i acostumo a dormir.

Moltes vegades he somiat exactament les mateixes coses que crec experimentar quan estic despert.

No sembla haver-hi sempre un criteri absolutament segur que permeti distingir la vigília del somni.

TEXT 21 — EL COGITO

Descartes, *Meditacions metafísiques*, II. Traducció docent.

Suposaré que tot allò que veig és fals.

Imaginaré que res del que recordo ha existit.

Suposaré que no tinc cos.

Què quedarà aleshores?

Potser res.

Però he de preguntar-me si jo mateix puc no existir mentre estic pensant tot això.

Si algú m'enganya, ha d'existir alguna cosa que sigui enganyada.

Si dubto, ha d'existir alguna cosa que dubta.

Per molt que intenti posar-ho tot en qüestió, no puc dubtar que existeixo mentre penso.

Així, aquesta proposició:

jo soc, jo existeixo

és necessàriament vertadera cada vegada que la penso.

SESSIÓ 26

HUME — IMPRESSIONS I IDEES

TEXT 22

Hume, *Investigació sobre l'enteniment humà*, II. Traducció docent.

Tothom reconeixerà que hi ha una diferència important entre sentir directament el dolor produït per una calor intensa i recordar posteriorment aquest dolor.

La memòria pot reproduir l'experiència.

La imaginació pot representar-la.

Però normalment no posseeixen la mateixa força i vivacitat.

Podem dividir les percepcions de la ment en dues classes.

Les més vives poden anomenar-se impressions.

Les menys vives poden anomenar-se idees.

Quan veiem, sentim, desitgem o patim, tenim impressions.

Quan pensem o recordem aquestes experiències, tenim idees.

La major part de les nostres idees deriva, en últim terme, d'impressions anteriors.

SESSIÓ 27

DESCARTES CONTRA HUME

TEXT 23 — RAÓ O EXPERIÈNCIA?

Descartes

La certesa no pot descansar simplement sobre els sentits, perquè els sentits poden enganyar-nos.

Cal buscar un fonament racional indubtable.

Hume

Si examinem el contingut de la nostra ment, descobrim que les nostres idees tenen el seu origen en l'experiència.

Problema

Podria existir una ment humana sense cap experiència?

Podríem arribar a una certesa absoluta depenent només de l'experiència?

SESSIÓ 28

HUME — CAUSALITAT

TEXT 24

Hume, *Investigació sobre l'enteniment humà*, VII. Traducció docent.

Quan observem un objecte que anomenem causa i un altre que anomenem efecte, no percebem directament cap força invisible que obligui l'efecte a aparèixer.

Veiem una bola de billar que es mou i colpeja una altra bola.

Després veiem que la segona bola es mou.

Observem una successió.

Però no veiem una connexió necessària amb els sentits.

Després d'observar repetidament que esdeveniments semblants apareixen units, la ment adquireix un costum.

Quan apareix el primer, esperem el segon.

La idea de causalitat està relacionada, per tant, amb aquesta expectativa produïda per l'experiència repetida.

SESSIÓ 29

KANT — EXPERIÈNCIA I SUBJECTE

TEXT 25

Kant, *Crítica de la raó pura*, B1–B2. Traducció docent.

No hi ha dubte que tot el nostre coneixement comença amb l'experiència.

Perquè, si els objectes no afectessin els nostres sentits, com podria posar-se en funcionament la nostra facultat de conèixer?

Temporalment, doncs, cap coneixement precedeix en nosaltres l'experiència.

Però encara que tot coneixement comenci amb l'experiència, no per això tot procedeix de l'experiència.

És possible que allò que anomenem coneixement sigui una composició de dues coses:

allò que rebem mitjançant les impressions

i

allò que la nostra pròpia facultat de conèixer aporta.

SESSIÓ 30

PLATÓ, DESCARTES, HUME I KANT

TEXT 26 — QUATRE RESPOSTES

Plató: conèixer exigeix superar l'opinió i dirigir-se cap a allò intel·ligible.

Descartes: cal buscar una certesa que resisteixi el dubte.

Hume: les idees depenen de l'experiència.

Kant: l'experiència inicia el coneixement, però el subjecte participa activament en la seva constitució.

Pregunta

Conèixer és descobrir passivament el món o també organitzar-lo?

SESSIÓ 31

TALLER DE TEXT

TEXT 27 — DESCARTES I HUME

Es rellegeixen els textos 21 i 24.

L'objectiu ja no és només comprendre'ls.

Cal identificar:

problema

tesi

conceptes

premisses

conclusió

SESSIÓ 32

PROVA

TEXT DE PREPARACIÓ

Relectura dels textos:

14 — Plató

21 — Descartes

22 — Hume

25 — Kant

SESSIÓ 33

METACOGNICIÓ

TEXT 28 — SÒCRATES, DE NOU

La vida sense examen no és digna de ser viscuda.

Pregunta

Al setembre, aquesta frase significava una cosa.

Després d'haver treballat Plató, Aristòtil, Descartes, Hume i Kant:

significa ara exactament el mateix?

SEGON TRIMESTRE

ARGUMENTACIÓ, ÉSSER HUMÀ, LLIBERTAT I FELICITAT

SESSIÓ 34

ANATOMIA DE L'ARGUMENT

TEXT 29 — ARISTÒTIL

Un raonament és un discurs en què, establertes determinades afirmacions, se'n deriva una altra.

En filosofia això obliga a distingir:

què afirmem

i

per què ho afirmem.

Una tesi sense raons és només una afirmació.

Una raó que no té relació amb la tesi no constitueix un bon argument.

SESSIÓ 35

DEDUCCIÓ

TEXT 30

Aristòtil, *Analítics primers*. Traducció docent ampliada.

Si A es predica de tot B i B es predica de tot C, aleshores A es predica de tot C.

La característica central d'un raonament deductiu correcte és que, si les premisses són vertaderes, la conclusió no pot ser falsa.

Per exemple:

Tots els mamífers són animals.

Tots els dofins són mamífers.

Per tant:

Tots els dofins són animals.

La conclusió no és una nova observació independent.

Estava implicada lògicament en les premisses.

SESSIÓ 36

VALIDESA I VERITAT

TEXT 31 — UN ARGUMENT POT SER VÀLID I FALS?

Tots els planetes són de formatge.

La Terra és un planeta.

Per tant:

La Terra és de formatge.

L'argument té una estructura deductivament vàlida.

Però una premissa és falsa.

Això permet distingir:

validesa

de

veritat.

La lògica estudia la relació entre premisses i conclusions.

La filosofia, però, també ha de preguntar si les premisses estan justificades.

SESSIÓ 37

INDUCCIÓ

TEXT 32 — HUME I EL FUTUR

Hem vist sortir el Sol cada dia.

Esperem que torni a sortir demà.

Hem observat que el foc crema moltes vegades.

Esperem que torni a cremar.

Aquest tipus de raonament no és una deducció.

Les experiències passades no contenen lògicament tots els casos futurs.

La inducció permet ampliar el coneixement, però introdueix una dificultat:

per què suposem que la natura continuarà comportant-se demà com s'ha comportat fins avui?

Hume converteix aquesta pregunta en un dels grans problemes de la filosofia del coneixement.

SESSIONS 38–39

FAL·LÀCIES

TEXT 33 — ARISTÒTIL: RAONAMENTS QUE SEMBLEN BONS

Text de treball inspirat en *Refutacions sofisticades*.

No tots els discursos que semblen arguments ho són realment.

Alguns obtenen força no perquè les seves raons siguin bones, sinó perquè:

desqualifiquen l'adversari;

deformen la seva posició;

apel·len a la por;

presenten només dues alternatives quan n'hi ha més;

confondre correlació amb causalitat;

fan creure que una afirmació és certa perquè molta gent la defensa.

El pensament filosòfic exigeix preguntar:

la conclusió està realment sostinguda per les raons aportades?

SESSIÓ 40

BIAIXOS COGNITIU

TEXT 34 — PER QUÈ ENS COSTA CANVIAR D'OPINIÓ?

Text filosòfic-epistemològic docent.

Els humans no examinem totes les informacions d'una manera completament neutral.

Tendim a prestar més atenció a les dades que confirmen allò que ja pensàvem.

Recordem alguns casos amb més facilitat que altres.

La primera xifra o informació que rebem pot condicionar les nostres estimacions posteriors.

La pressió del grup també pot afectar els nostres judicis.

Això no significa que la raó sigui impossible.

Significa que pensar críticament exigeix també examinar **com pensem**.

SESSIÓ 41

PSEUDOCIÈNCIA I POSTVERITAT

TEXT 35 — KARL POPPER: QUÈ FA CIENTÍFICA UNA TEORIA?

Text de treball basat en Popper; sense citació extensa.

Una teoria que és compatible amb qualsevol resultat imaginable té un problema.

Si res no pogués demostrar que la teoria és falsa, difícilment podem posar-la realment a prova.

Popper va proposar que una teoria científica ha de córrer riscos.

Ha de permetre indicar quines observacions serien incompatibles amb ella.

La ciència no consisteix només a acumular confirmacions.

Consisteix també a sotmetre les teories a proves que podrien revelar-ne els errors.

SESSIÓ 42

LABORATORI D'ARGUMENTS

TEXT 36 — NORMA DEL FILÒSOF

No preguntis només:

Qui ho diu?

Pregunta:

Quina raó dona?

No preguntis només:

M'agrada aquesta conclusió?

Pregunta:

Se segueix de les premisses?

No preguntis només:

Confirma el que jo ja pensava?

Pregunta:

Què podria demostrar que estic equivocat?

SESSIÓ 43

QUÈ ENS FA HUMANS?

TEXT 37 — ARISTÒTIL: L'ANIMAL QUE TÉ LOGOS

L'ésser humà comparteix moltes característiques amb altres animals.

Neix, creix, s'alimenta, percep, desitja i es mou.

Per Aristòtil, però, existeix una dimensió especialment característica:

el *logos*.

Aquest terme significa alhora paraula i raó.

No només podem indicar dolor o plaer.

Podem discutir què és just, injust, bo, dolent, convenient o perjudicial.

Aquesta capacitat transforma també la nostra manera de viure junts.

SESSIÓ 44

PLATÓ — COS I ÀNIMA

TEXT 38

Plató, *Fedó*, 65b–67a. Traducció docent.

Quan l'ànima intenta investigar alguna cosa mitjançant el cos, sovint es veu arrossegada pels sentits.

Però quan raona per si mateixa intenta dirigir-se cap a allò estable.

¿Hem vist mai amb els ulls la justícia mateixa?

¿Hem tocat la bellesa mateixa?

Veiem coses justes i coses belles.

Però per preguntar què és la justícia o què és la bellesa necessitem alguna cosa més que la simple sensació.

El filòsof intenta, tant com pot, dirigir el pensament cap a les coses mateixes.

Així Plató vincula la seva teoria de l'ànima amb la seva teoria del coneixement.

SESSIÓ 45

ARISTÒTIL — COS, ÀNIMA I POLIS

TEXT 39

Aristòtil, *De anima* i *Política*. Traducció docent.

Si l'ull fos un animal, la vista seria la seva ànima.

Amb aquesta comparació Aristòtil mostra que l'ànima no ha de ser entesa simplement com una cosa tancada dins del cos.

És el principi d'organització i de vida d'un ésser viu.

En l'ésser humà apareix també la capacitat racional.

A més, l'ésser humà és per naturalesa un animal polític.

Posseeix *logos*, i mitjançant el *logos* pot deliberar sobre allò just i injust.

SESSIÓ 46

DESCARTES — MENT I COS

TEXT 40

Descartes, *Meditacions metafísiques*, II i VI. Traducció docent.

Què soc?

Una cosa que pensa.

Què és una cosa que pensa?

Una cosa que dubta, entén, afirma, nega, vol, no vol, imagina i sent.

Puc concebre clarament la ment com una realitat pensant.

Puc concebre el cos com una realitat extensa.

Això porta Descartes a distingir dues dimensions:

res cogitans — la realitat pensant.

res extensa — la realitat corporal.

Però aquesta distinció planteja immediatament un problema:

si ment i cos són diferents, ¿com poden interactuar?

SESSIÓ 47

EL PROBLEMA MENT-COS

TEXT 41 — TRES POSSIBILITATS

Dualisme

Ment i cos no són exactament el mateix.

Materialisme

Allò que anomenem ment depèn completament de processos materials.

Perspectiva emergent

Els processos mentals apareixen a partir de l'organització complexa del sistema nerviós, encara que no siguin fàcilment reduïbles a una descripció simple de cada neurona.

Problema

Quan diem «jo penso», què és exactament aquest jo?

SESSIÓ 48

LOCKE — IDENTITAT PERSONAL

TEXT 42

Locke, *Assaig sobre l'enteniment humà*, II, XXVII. Traducció docent.

Una persona és un ésser pensant i intel·ligent, capaç de raó i reflexió, que pot considerar-se a si mateix com el mateix ésser en diferents moments i llocs.

Això és possible mitjançant la consciència.

En la mesura que la consciència pot estendre's cap enrere fins a una acció o un pensament passats, aquella experiència pot ser reconeguda com a meva.

Imaginem que la consciència d'un príncep, amb els seus records, passés al cos d'un sabater.

¿Qui seria aquella persona?

El cos seria el del sabater.

Però la persona recordaria haver estat el príncep.

SESSIÓ 49

NATURA I CULTURA

TEXT 43 — ARISTÒTIL I L'ÉSSER SOCIAL

La ciutat no existeix només perquè els humans necessitin ajuda material.

Existeix també perquè la vida humana és una vida compartida.

Aprenem una llengua.

Aprenem normes.

Aprenem pràctiques.

Aprenem què considera valuós la nostra societat.

Això planteja una pregunta:

quant de nosaltres és natura i quant és cultura?

No podem respondre simplement que tot és biologia.

Però tampoc que el cos i la naturalesa siguin irrelevantes.

SESSIÓ 50

LLENGUATGE I PENSAMENT

TEXT 44 — WITTGENSTEIN: ELS LÍMITS DEL MEU LLENGUATGE

Fragment breu, *Tractatus*, 5.6.

Els límits del meu llenguatge signifiquen els límits del meu món.

Text de treball

Wittgenstein no afirma simplement que allò que no té nom no existeixi.

La frase obliga a preguntar-nos fins a quin punt el llenguatge estructura allò que podem formular, distingir i compartir.

Aprendre una paraula nova pot significar també aprendre una nova distinció.

SESSIÓ 51

INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL

TEXT 45 — ALAN TURING: PODEN PENSAR LES MÀQUINES?

Text de treball basat en “Computing Machinery and Intelligence”.

En lloc d'intentar definir immediatament què significa «pensar», Turing proposa una altra estratègia.

Podem preguntar-nos si una màquina és capaç de mantenir una conversa de manera que un interlocutor no pugui distingir-la d'un ésser humà.

Aquesta proposta desplaça el problema:

¿hem de definir la intel·ligència per allò que una cosa és interiorment o pel que és capaç de fer?

Però encara queda una altra pregunta:

simular comprensió és el mateix que comprendre?

SESSIÓ 52

QUÈ SIGNIFICA SER LLIURE?

TEXT 46 — ISAIAH BERLIN: DUES IDEES DE LLIBERTAT

Text docent basat en la distinció clàssica.

Una primera idea de llibertat pregunta:

Quines coses m'impedeixen actuar?

Ser lliure significa disposar d'un espai en què ningú m'obliga.

Una segona idea pregunta:

Soc realment l'autor de les meves decisions?

Aquí la llibertat està relacionada amb autonomia i autogovern.

Podem, per tant, no estar físicament obligats i, tanmateix, actuar sota fortes dependències, pors o manipulacions.

SESSIÓ 53

DETERMINISME

TEXT 47 — EL PROBLEMA DE LES CAUSES

Si tot esdeveniment té causes anteriors, les nostres decisions també semblen tenir-ne.

La nostra biologia influeix en nosaltres.

La família influeix.

L'educació influeix.

Les experiències passades influeixen.

El cervell té una història causal.

Aleshores:

què significa afirmar que una decisió és lliure?

¿Exigeix que la decisió no tingui cap causa?

O pot una decisió ser causada i continuar essent, en algun sentit, nostra?

SESSIÓ 54

EPICTET — ALLÒ QUE DEPÈN DE NOSALTRES

TEXT 48

Epictet, *Enquiridió*, 1 i 5. Traducció docent.

De les coses, unes depenen de nosaltres i les altres no.

Depenen de nosaltres els nostres judicis, impulsos, desigs i aversions.

No depenen de nosaltres el cos, les possessions, la reputació o els càrrecs.

Si considerem nostre allò que no depèn de nosaltres, patirem frustració.

No són simplement les coses les que pertorben els éssers humans.

Són també els judicis que formulem sobre aquestes coses.

La mort, per exemple, no és en si mateixa una opinió.

El judici:

«la mort és terrible»

és una interpretació.

SESSIÓ 55

SPINOZA — LA IL·LUSIÓ DE LLIBERTAT

TEXT 49

Spinoza, *Ètica*, I, apèndix i carta 58. Traducció docent.

Els humans es creuen lliures perquè són conscients dels seus desigs i decisions, però desconeixen les causes que els determinen.

Imagina una pedra que ha estat impulsada i continua movent-se.

Suposa ara que aquesta pedra pogués pensar.

Seria conscient que es mou.

Però si ignorés completament la força que l'ha posat en moviment, podria pensar que continua movent-se només perquè així ho vol.

Spinoza considera que una cosa semblant pot passar amb nosaltres.

Coneixem els nostres desigs.

Però sovint ignorem la història causal que els ha produït.

SESSIÓ 56

SARTRE — CONDEMNATS A SER LLIURES

TEXT 50

Fragment breu i text docent basat en *L'existencialisme és un humanisme*.

L'home està condemnat a ser lliure.

No hem escollit néixer.

No hem escollit moltes de les circumstàncies en què apareix la nostra existència.

Però, un cop existim, ens trobem constantment davant decisions.

Fins i tot negar-nos a decidir és una manera de decidir.

Per Sartre, no posseïm una essència completament fixada que determini per endavant què hem de ser.

Mitjançant les nostres eleccions construïm progressivament la nostra existència.

Això converteix la llibertat també en responsabilitat.

SESSIÓ 57

SPINOZA CONTRA SARTRE

TEXT 51

Spinoza

Potser ens considerem lliures perquè ignorem allò que ens determina.

Sartre

No podem escapar de la necessitat d'escollir.

Problema

Un explica la llibertat com una possible ignorància.

L'altre converteix la llibertat en una condició inevitable.

Poden tenir parcialment raó tots dos?

SESSIÓ 58

QUÈ ÉS LA FELICITAT?

TEXT 52 — ARISTÒTIL: EL BÉ SUPREM

Totes les activitats semblen buscar algun bé.

Estudiem per alguna finalitat.

Treballem per alguna finalitat.

Busquem amistats, salut, reconeixement o plaer.

Però podem preguntar:

hi ha alguna finalitat que busquem per ella mateixa i no simplement com a mitjà?

Aristòtil anomena felicitat —*eudaimonia*— aquesta finalitat última de la vida humana.

Però felicitat no significa simplement sentir plaer durant un moment.

Cal preguntar què significa viure bé una vida sencera.

SESSIONS 59–60

ARISTÒTIL — FELICITAT I VIRTUT

TEXT 53

Aristòtil, *Ètica a Nicòmac*, I, 7 i II, 6. Traducció docent extensa.

Dir que la felicitat és el bé suprem sembla una afirmació en què moltes persones poden estar d'acord.

Però encara hem de preguntar què significa exactament felicitat.

Podem investigar-ho preguntant quina és la funció característica de l'ésser humà.

Viure no pot ser aquesta característica, perquè també viuen les plantes.

Sentir tampoc, perquè els altres animals també tenen sensacions.

La vida específica de l'ésser humà és una vida relacionada amb la raó.

Si la funció d'un ésser consisteix en determinada activitat, realitzar bé aquella activitat dependrà de desenvolupar les disposicions adequades.

Per això el bé humà és una activitat d'acord amb la virtut.

La virtut no apareix espontàniament com un sentiment ocasional.

Es forma mitjançant l'hàbit.

Ens fem justos practicant actes justos.

Ens fem valents actuant valentament.

En moltes situacions, la virtut consisteix a evitar tant l'excés com el defecte.

El valor se situa entre la covardia i la temeritat.

La generositat evita tant l'avarícia com el malbaratament.

Però el terme mitjà no és una mitjana matemàtica.

Depèn de la situació concreta i ha de ser determinat per la prudència.

SESSIÓ 61

EPICUR — PLAER I FELICITAT

TEXT 54

Epicur, *Carta a Meneceu*. Traducció docent extensa.

Hem de considerar que alguns desigs són naturals i altres vans.

Entre els naturals, alguns són necessaris i altres no.

Comprendre aquesta distinció permet orientar les nostres eleccions cap a la salut del cos i la tranquil·litat de l'ànima.

Quan diem que el plaer és el fi de la vida, no parlem dels plaers d'una vida d'excessos.

No ens referim a banquets continus, luxe o embriaguesa.

Ens referim a l'absència de dolor corporal i de torbació de l'ànima.

Una vida agradable necessita un raonament sobri que examini les causes de cada elecció i cada rebuig.

No sempre escollim un plaer immediat.

De vegades un plaer produeix després un dolor més gran.

Tampoc rebutgem qualsevol dolor.

De vegades acceptem una dificultat perquè pot produir un bé més gran.

La prudència és, per tant, inseparable de la felicitat.

SESSIÓ 62

ESTOÏCISME I FELICITAT

TEXT 55 — SÈNECA: LA VIDA BONA

Text de domini públic, adaptació/traducció docent.

No podem controlar completament els esdeveniments externs.

Podem perdre diners.

Podem emmalaltir.

Podem ser criticats.

Poden frustrar-se els nostres plans.

Si identifiquem la felicitat amb el control absolut d'aquestes coses, la nostra felicitat serà extremadament fràgil.

L'ideal estoic consisteix a desenvolupar una disposició interior capaç de distingir entre allò que depèn de nosaltres i allò que no.

La virtut no elimina totes les dificultats.

Canvia la nostra manera de relacionar-nos-hi.

SESSIÓ 63

QUINA VIDA VAL LA PENA VIURE?

TEXT 56 — TRES CAMINS

Aristòtil

Felicitat com a activitat virtuosa.

Epicur

Felicitat com a plaer racional, absència de dolor i tranquil·litat.

Estoïcisme

Felicitat com a llibertat interior i domini dels judicis.

Pregunta

Què hauria de formar part necessàriament d'una vida bona?

SESSIÓ 64

SÍNTESI

TEXT 57

ÉSSER HUMÀ → LLIBERTAT → FELICITAT

Si l'ésser humà fos només una realitat determinada causalment, què significaria ser responsable?

Si la llibertat fos absoluta, com explicaríem els condicionaments?

Si la felicitat depengués només d'allò exterior, podria ser estable?

Si depengués només de nosaltres, no estariem ignorant la vulnerabilitat humana?

Aquestes preguntes mostren que els problemes filosòfics no són compartiments aïllats.

SESSIÓ 65

PROVA

Relectura de:

Descartes — text 40

Locke — text 42

Spinoza — text 49

Aristòtil — text 53

Epicur — text 54

SESSIÓ 66

REVISIÓ

TEXT 58 — QUÈ SIGNIFICA CANVIAR D'OPINIÓ?

Canviar d'opinió perquè una persona ens pressiona no és necessàriament pensar.

Canviar d'opinió perquè hem descobert una raó millor pot ser una mostra de racionalitat.

La filosofia no exigeix conservar sempre la mateixa resposta.

Exigeix ser capaç d'explicar **per què** la mantenim o **per què** la revisem.

TERCER TRIMESTRE

ÈTICA, POLÍTICA, ALTERITAT I SENTIT

SESSIÓ 67

MORAL I ÈTICA

TEXT 59 — DE LA NORMA A LA JUSTIFICACIÓ

Una societat pot afirmar:

Això està bé.

Una religió pot prescriure:

Has de fer això.

Una família pot transmetre:

Sempre ho hem fet així.

La filosofia moral introdueix una pregunta diferent:

Per què hauríem de considerar correcta aquesta norma?

L'ètica no consisteix només a recopilar normes.

Consisteix a examinar-ne la justificació.

SESSIÓ 68

RELATIVISME MORAL

TEXT 60 — PROTÀGORES

Fragment atribuït, traducció docent.

L'ésser humà és la mesura de totes les coses.

Text de treball

Si cultures diferents tenen normes diferents, podem concloure que no existeix cap criteri universal?

La diversitat moral és un fet.

Però del fet que existeixin desacords no se segueix automàticament que totes les posicions siguin igualment justificables.

La filosofia pregunta si podem donar raons que superin el simple:

«la meva societat pensa així».

SESSIONS 69–70

KANT — DEURE I IMPERATIU CATEGÒRIC

TEXT 61

Kant, *Fonamentació de la metafísica dels costums*. Traducció docent extensa.

No és possible pensar res que pugui ser considerat bo sense restricció, excepte una bona voluntat.

La intel·ligència, el valor, la perseverança o el poder poden ser bons.

Però també poden ser utilitzats amb finalitats dolentes.

El seu valor moral depèn de la voluntat.

Una acció no té valor moral simplement perquè produeixi un resultat que ens agrada.

Tampoc perquè coincideixi accidentalment amb el deure.

Per exemple, una persona pot actuar honestament només perquè tem ser castigada.

La conducta pot ser exteriorment correcta.

Però la motivació no és encara moral en el sentit més exigent.

Kant pregunta quina regla podria orientar racionalment la voluntat.

La resposta és que no podem reservar-nos principis que només vulguem aplicar quan ens beneficien.

Hem de preguntar-nos si podem voler que la màxima de la nostra acció es converteixi en una regla universal.

Obra només segons aquella màxima per la qual puguis voler al mateix temps que es converteixi en llei universal.

Kant formula també una altra exigència:

hem de tractar la humanitat, tant en la nostra persona com en la dels altres, sempre com un fi i mai simplement com un mitjà.

Això significa que una persona no pot ser reduïda a una eina al servei dels nostres interessos.

SESSIÓ 71

MILL — UTILITARISME

TEXT 62

John Stuart Mill, *L'utilitarisme*, II. Traducció docent extensa.

La teoria que pren com a fonament de la moral el principi d'utilitat sosté que les accions són correctes en la mesura que tendeixen a promoure la felicitat i incorrectes en la mesura que tendeixen a produir el contrari.

Per felicitat entenem plaer i absència de dolor.

Per infelicitat, dolor i privació de plaer.

Però això no significa que tots els plaers tinguin el mateix valor.

Alguns plaers depenen de capacitats humanes que considerem especialment valuoses.

Per això és possible distingir no només la quantitat, sinó també la qualitat dels plaers.

A més, el criteri moral no és simplement la felicitat privada de qui actua.

Cal considerar la felicitat de tots els afectats.

La persona ha d'intentar adoptar un punt de vista imparcial.

La meua felicitat no pesa automàticament més que la dels altres només perquè és meua.

SESSIÓ 72

KANT CONTRA MILL

TEXT 63 — DUES ÈTIQUES

Kant

Pregunta:

Puc voler que la regla de la meua acció sigui universal?

Mill

Pregunta:

Quines conseqüències produirà aquesta acció sobre la felicitat dels afectats?

Cas

Mentir podria, en determinada situació, evitar un gran patiment.

Què faria Kant?

Què faria Mill?

SESSIÓ 73

PER QUÈ VIVIM EN SOCIETAT?

TEXT 64 — ARISTÒTIL: LA POLIS

Aristòtil, *Política*, I, 2. Traducció docent extensa.

La comunitat constituïda per satisfer les necessitats quotidianes és la casa.

Diverses cases formen una comunitat més àmplia.

Diverses comunitats formen la ciutat.

La ciutat apareix inicialment per permetre la vida.

Però existeix per permetre la vida bona.

És evident, per tant, que la ciutat forma part de les realitats naturals i que l'ésser humà és per naturalesa un animal polític.

La natura no fa res en va.

L'ésser humà és l'únic animal que posseeix *logos*.

La veu permet expressar dolor i plaer.

El *logos* permet comunicar allò convenient i perjudicial, just i injust.

La participació compartida en aquestes idees fa possible la comunitat política.

SESSIÓ 74

PLATÓ — QUI HAURIA DE GOVERNAR?

TEXT 65

Plató, *República*, V, 473c–d. Traducció docent ampliada.

Mentre els filòsofs no governin les ciutats, o aquells que ara són anomenats reis i governants no filosofin autènticament, i mentre el poder polític i la filosofia no coincideixin, no cessaran els mals de les ciutats.

La proposta de Plató parteix d'una idea:

governar és una activitat que exigeix coneixement.

No acceptaríem que qualsevol persona pilotés un vaixell sense saber navegar.

Per què hauríem d'acceptar que qualsevol persona governi sense saber què és la justícia?

Però aquesta resposta obre un problema enorme:

qui decideix qui és savi?

SESSIÓ 75

HOBBS — L'ESTAT DE NATURESA

TEXT 66

Hobbes, *Leviatan*, XIII. Traducció docent extensa.

La natura ha fet els humans prou iguals en les facultats del cos i de la ment.

Encara que un home sigui físicament més fort, un altre pot tenir prou astúcia per derrotar-lo o pot unir-se a altres.

D'aquesta igualtat sorgeix una igualtat d'esperança.

Quan dues persones desitgen una mateixa cosa que no poden posseir totes dues, poden convertir-se en enemics.

Hobbes identifica tres causes principals de conflicte:

competència,

desconfiança

i glòria.

Quan no existeix un poder comú capaç de mantenir les persones sota normes compartides, apareix una situació de guerra.

No significa necessàriament combat permanent.

Significa que existeix una disposició constant al conflicte i que ningú no pot estar completament segur.

En aquesta situació és difícil desenvolupar agricultura, comerç, navegació, arts o vida social estable.

Hi ha inseguretat i por.

Per escapar d'aquesta condició, els individus accepten transferir poder a una autoritat comuna.

SESSIÓ 76

LOCKE — DRETS NATURALS

TEXT 67

Locke, *Segon tractat sobre el govern civil*, §§4–6 i 95. Traducció docent extensa.

L'estat de naturalesa és un estat de perfecta llibertat.

Cadascú pot ordenar les seves accions i disposar dels seus béns sense dependre arbitràriament de la voluntat d'una altra persona.

També és un estat d'igualtat.

Ningú no neix amb autoritat política natural sobre els altres.

Però aquesta llibertat no és llicència absoluta.

La raó ensenya que, essent tots iguals i independents, ningú no ha de perjudicar un altre en la seva vida, salut, llibertat o possessions.

El problema és que, en l'estat de naturalesa, cada persona ha de protegir aquests drets pel seu compte.

Per això els humans acorden formar una societat política.

El govern rep poder perquè protegeixi millor drets que existeixen abans que ell.

Això significa que el govern no és propietari dels ciutadans.

El seu poder té límits.

SESSIÓ 77

ROUSSEAU — EL CONTRACTE SOCIAL

TEXT 68

Rousseau, *El contracte social*, I, 1 i I, 6. Traducció docent extensa.

L'ésser humà neix lliure i, tanmateix, pertot arreu es troba encadenat.

La força no crea per si mateixa un dret.

Que algú sigui prou fort per obligar-me no significa que tingui legitimitat moral per governar-me.

El problema és trobar una forma d'associació que protegeixi les persones i els seus béns i que, tanmateix, permeti que cadascú continuï essent lliure.

El contracte social crea un cos polític format pels mateixos ciutadans.

La llei legítima no hauria de ser simplement la voluntat privada d'un governant.

Ha d'expressar la voluntat general.

Així apareix una possibilitat paradoxal:

obedient una llei que nosaltres mateixos hem contribuït a establir, podem continuar considerant-nos lliures.

Però això deixa oberta una qüestió:

com distingim la voluntat general de la simple voluntat de la majoria?

SESSIÓ 78

HOBBS, LOCKE I ROUSSEAU

TEXT 69 — TRES CONTRACTES

Hobbes

Prioritat:

seguretat.

Locke

Prioritat:

drets.

Rousseau

Prioritat:

llibertat política i autogovern.

Pregunta

Per què hauríem d'obeir l'Estat?

SESSIONS 79–80

MILL — LA LLIBERTAT INDIVIDUAL

TEXT 70

Mill, *Sobre la llibertat*, I–II. Traducció docent extensa.

L'objectiu és establir un principi que permeti determinar quan la societat està legitimada per limitar la llibertat de l'individu.

Aquest principi és senzill:

l'única finalitat que justifica exercir poder contra la voluntat d'una persona adulta és impedir un dany als altres.

El seu propi bé, físic o moral, no és per si sol una justificació suficient.

Una persona pot prendre decisions que considerem equivocades.

Podem intentar persuadir-la.

Podem advertir-la.

Però això no significa que sempre tinguem dret a obligar-la.

Sobre la seva pròpia vida, l'individu necessita un espai important d'autonomia.

Mill defensa també vigorosament la llibertat d'expressió.

Imaginem que tota la humanitat menys una sola persona defensés una opinió.

La majoria no tindria automàticament dret a silenciar aquella persona.

Si la seva opinió fos vertadera, perdriem l'oportunitat de corregir un error.

Si fos falsa, la discussió encara podria ajudar-nos a comprendre millor per què la nostra pròpia posició és vertadera.

Una creença que mai no ha estat sotmesa a discussió corre el risc de convertir-se en un dogma repetit sense comprensió.

SESSIÓ 81

QUÈ ÉS UNA SOCIETAT JUSTA?

TEXT 71 — CINC RESPOSTES

Plató

La justícia exigeix coneixement i ordre.

Hobbes

La societat ha de garantir seguretat.

Locke

Ha de protegir drets.

Rousseau

Ha de permetre autogovern.

Mill

Ha de protegir un ampli espai de llibertat individual.

Pregunta

Quins d'aquests elements consideres indispensables?

SESSIÓ 82

JO I ELS ALTRES

TEXT 72 — HEGEL: RECONeixEMENT

Text docent basat en el problema del reconeixement.

La nostra identitat no es construeix completament en solitud.

Necessitem els altres.

Aprenem una llengua dels altres.

Rebem un nom.

Som reconeguts o ignorats.

Som valorats o menyspreats.

La consciència de qui som apareix també en relació amb altres consciències.

Això significa que una ferida al reconeixement pot ser també una ferida a la identitat.

SESSIÓ 83

SIMONE DE BEAUVOIR — IDENTITAT I ALTERITAT

TEXT 73

Fragment breu i text de treball basat en *El segon sexe*.

No es neix dona: s'arriba a ser-ho.

Beauvoir no nega simplement el cos.

La seva pregunta és com una societat interpreta les diferències corporals i construeix sobre elles expectatives, rols i jerarquies.

Històricament, l'home ha estat presentat sovint com el subjecte universal.

La dona, en canvi, ha estat definida com «l'Altre».

Això significa que una diferència pot convertir-se en una relació desigual.

La filosofia de Beauvoir obliga a distingir entre:

allò que rebem biològicament,

allò que aprenem socialment

i

allò que fem nosaltres mateixos amb aquestes condicions.

SESSIÓ 84

QUI HA POGUT FILOSOFAR?

TEXT 74 — MARY WOLLSTONECRAFT

Text adaptat/traduït de *A Vindication of the Rights of Woman*.

Si les dones semblen haver rebut menys educació racional, no podem concloure simplement que siguin naturalment menys capaces de raó.

Cal preguntar en quines condicions han estat educades.

Una societat que impedeix a una part de la població desenvolupar determinades capacitats no pot utilitzar després aquesta manca de desenvolupament com a prova d'una inferioritat natural.

La qüestió filosòfica és també política:

qui ha tingut accés al temps, l'educació i la llibertat necessaris per pensar i escriure?

SESSIÓ 85

HANNAH ARENDT — PLURALITAT

TEXT 75

Fragment breu i text docent basat en *La condició humana*.

La pluralitat és una condició fonamental de la vida política.

Som iguals en el sentit que tots som humans.

Però cap persona és exactament idèntica a una altra.

Mitjançant l'acció i la paraula mostrem una perspectiva singular.

La política apareix en l'espai que compartim amb persones diferents.

Si tothom fos exactament igual i pensés exactament el mateix, la deliberació política perdria sentit.

Però la pluralitat també genera desacord.

La qüestió no és eliminar tota diferència.

És construir un món comú on les diferències puguin aparèixer sense convertir-se necessàriament en enemistat.

SESSIÓ 86

MARTHA NUSSBAUM — CAPACITATS

TEXT 76

Text docent basat en l'enfocament de les capacitats.

Una societat no pot considerar-se justa només perquè reconegui formalment determinats drets.

Hem de preguntar també què pot fer realment cada persona.

Dues persones poden tenir sobre el paper el mateix dret a estudiar.

Però una pot disposar d'habitatge estable, alimentació, temps i suport.

L'altra pot no tenir cap d'aquestes condicions.

Formalment tenen el mateix dret.

Realment no tenen la mateixa capacitat d'exercir-lo.

La justícia exigeix, per tant, preguntar per les possibilitats efectives que cada persona té per viure una vida digna.

SESSIÓ 87

ALTERITAT I JUSTÍCIA

TEXT 77 — LEVINAS: L'ALTRE

Text docent basat en l'ètica de l'alteritat.

L'altre no és simplement un objecte que puc classificar.

És una persona que pot dirigir-me una demanda.

La seva vulnerabilitat pot convertir-se en una exigència moral.

Això transforma la pregunta ètica.

No es tracta només de:

Què vull fer jo?

També:

Quina responsabilitat apareix quan em trobo davant d'una altra persona?

SESSIÓ 88

EL PROBLEMA DEL SENTIT

TEXT 78 — TOLSTOI: PER QUÈ VIURE?

Text docent basat en *Confessió*.

Una persona pot tenir èxit.

Pot posseir salut, reconeixement, família i una activitat que valora.

I, tanmateix, pot aparèixer una pregunta inquietant:

Per què?

Què passarà amb tot allò que faig?

La certesa de la mort pot transformar el significat dels projectes.

El problema filosòfic del sentit apareix quan no preguntem només:

què faré demà?

sinó:

què fa que el conjunt de la meva vida tingui valor?

SESSIÓ 89

EPICUR — LA MORT

TEXT 79

Epicur, *Carta a Meneceu*. Traducció docent extensa.

Acostuma't a pensar que la mort no és res per a nosaltres.

Tot bé i tot mal depenen de la sensació.

La mort és privació de sensació.

Comprendre correctament això permet viure millor la nostra mortalitat.

No perquè ens proporcioni una vida infinita, sinó perquè elimina el desig irracional d'immortalitat.

No hi ha res terrible en la vida per a qui ha comprès realment que no hi ha res terrible en deixar d'existir.

És absurd patir ara per una experiència que, quan arribi, nosaltres ja no experimentarem.

Quan nosaltres existim, la mort no hi és.

Quan la mort és present, nosaltres ja no existim.

Per tant, la mort no és res ni per als vius ni per als morts:

per als vius no és present,

i els morts ja no existeixen.

SESSIÓ 90

NIETZSCHE — LA MORT DE DÉU

TEXT 80

Fragment breu + text docent basat en *La gaia ciència*, §125.

Déu ha mort.

Nietzsche no planteja simplement una afirmació sobre si existeix o no una divinitat.

La qüestió és cultural i filosòfica.

Durant segles, gran part de la cultura europea havia fonamentat el sentit, la veritat i els valors morals en una determinada visió metafísica i religiosa.

Què succeeix quan aquest fonament perd credibilitat?

Podem continuar defensant els mateixos valors exactament de la mateixa manera?

La pèrdua del fonament pot conduir al nihilisme:

la sensació que res no té valor, finalitat o sentit.

Per Nietzsche, però, aquest moment també pot obrir la possibilitat de revisar i crear valors.

La qüestió deixa de ser:

Quins valors hem rebut?

i es converteix en:

quins valors podem afirmar?

SESSIÓ 91

CAMUS — L'ABSURD

TEXT 81

Text docent basat en *El mite de Sísif*.

L'ésser humà busca sentit.

Volem comprendre per què existim.

Volem que les nostres accions formin part d'una història coherent.

Però el món no ens ofereix necessàriament una resposta definitiva.

Camus anomena absurd la tensió entre:

el desig humà de sentit

i

el silenci del món.

L'absurd no obliga, però, a abandonar la vida.

Podem reconèixer que no disposem d'una resposta absoluta i continuar vivint.

La lucidesa consisteix a no ocultar el problema.

La revolta consisteix a continuar afirmant l'existència malgrat l'absurd.

Sísif, condemnat a empènyer eternament una pedra que torna a caure, representa aquesta condició.

SESSIÓ 92

EPICUR, NIETZSCHE I CAMUS

TEXT 82 — TRES RESPOSTES

Epicur

El problema és la por a la mort.

Resposta:

comprendre que la mort no és una experiència nostra.

Nietzsche

El problema és el nihilisme.

Resposta:

revisar i crear valors.

Camus

El problema és l'absurd.

Resposta:

lucidesa i revolta.

Pregunta

Necessita la vida un sentit donat des de fora per tenir valor?

SESSIÓ 93

TÉ SENTIT LA VIDA?

TEXT 83 — DOSSIER DE DISSERTACIÓ

Relectura de:

Epicur — text 79

Nietzsche — text 80

Camus — text 81

L'alumne ja no rep una interpretació única.

Ha de construir la seva pròpia resposta.

SESSIÓ 94

POT UNA MÀQUINA PENSAR?

TEXT 84 — TURING I SEARLE

Turing

Si una màquina és capaç de conversar de manera que no podem distingir-la d'un ésser humà, tenim una raó important per atribuir-li intel·ligència.

Searle

Produir respostes correctes manipulant símbols no implica necessàriament comprendre el significat d'aquests símbols.

Problema

Conducta intel·ligent i comprensió són el mateix?

SESSIÓ 95

HANS JONAS — RESPONSABILITAT

TEXT 85

Fragment breu i text docent basat en *El principi responsabilitat*.

La tecnologia moderna ha ampliat enormement el poder de les accions humanes.

Durant segles, moltes conseqüències de les nostres decisions eren relativament locals i immediates.

Avui determinades decisions poden afectar ecosistemes sencers, el clima, la biodiversitat o les condicions de vida de generacions futures.

Això transforma l'ètica.

No podem preguntar només:

què passarà avui?

Hem de preguntar també:

què pot passar dins de cinquanta o cent anys?

La magnitud del nostre poder genera una magnitud nova de responsabilitat.

Les persones futures no poden participar ara en les nostres decisions.

No poden votar.

No poden protestar.

No poden exigir-nos res directament.

Precisament per això apareix la pregunta moral sobre la nostra responsabilitat envers elles.

SESSIÓ 96

GENERACIONS FUTURES

TEXT 86 — QUI REPRESENTA QUI ENCARA NO EXISTEIX?

Suposem que una activitat ens proporciona avui un benefici considerable.

Però sabem amb molta probabilitat que deixarà un problema greu a les persones que viuran d'aquí a cent anys.

Aquelles persones encara no existeixen.

No poden donar consentiment.

No poden rebutjar la decisió.

¿Significa això que no tenen cap importància moral?

O el fet que seran vulnerables a les conseqüències de les nostres accions és precisament una raó per considerar els seus interessos?

SESSIÓ 97

GRAN MAPA DE LA FILOSOFIA

TEXT 87 — UNA CONVERSA DE 2.500 ANYS

Heràclit pregunta pel canvi.

Parmènides, per l'ésser.

Plató, per la realitat i el coneixement.

Aristòtil, per l'estructura de les coses i la vida bona.

Descartes, per la certesa.

Hume, per l'experiència.

Kant, per les condicions del coneixement i de la moralitat.

Hobbes, Locke i Rousseau, per la legitimitat política.

Mill, per la felicitat i la llibertat.

Nietzsche, pels valors.

Beauvoir, per la identitat i l'alteritat.

Arendt, per la pluralitat.

Camus, pel sentit.

Jonas, per la responsabilitat davant el futur.

La història de la filosofia no és només una llista de respostes.

És també una **història de preguntes que es transformen**.

SESSIÓ 98

REPTE FILOSÒFIC FINAL

TEXT 88 — LLIBERTAT, VERITAT I PODER

Imaginem una societat amb una tecnologia capaç de detectar amb una precisió gairebé perfecta totes les informacions falses.

El govern proposa eliminar-les automàticament abans que arribin als ciutadans.

Els defensors afirmen:

la desinformació fa mal a la democràcia;

una societat informada pren millors decisions;

les falsedats no mereixen protecció.

Els crítics responen:

qui decideix què és fals?

què passa amb les teories minoritàries?

pot existir pensament crític sense possibilitat d'error?

qui controla el sistema que controla la informació?

Tasca

Relaciona el problema amb almenys dos d'aquests autors:

Plató

Descartes

Mill

Kant

Arendt

SESSIÓ 99

QUÈ SIGNIFICA FILOSOFAR?

TEXT 89 — TORNEM AL COMENÇAMENT

Al principi del curs Aristòtil ens va dir que la filosofia comença amb l'admiració.

Sòcrates ens va dir que una vida sense examen no és digna d'un ésser humà.

Després hem descobert que examinar significa moltes coses:

preguntar;

definir;

dubtar;

buscar raons;
comparar;
descobrir contradiccions;
acceptar objeccions;
canviar d'opinió;
defensar una posició;
reconèixer els límits del que sabem.
Ara podem tornar a la primera pregunta:

QUÈ SIGNIFICA FILOSOFAR?

La resposta ja no hauria de ser només una definició memoritzada.
Hauria de ser també la descripció d'una pràctica que hem intentat aprendre durant tot el curs.

ANNEX I

MAPA SESSIÓ-TEXT

Sessió	Lectura
1	Russell
2	Aristòtil — admiració
3	Sòcrates — vida examinada

- 4 Mètode socràtic
- 5 Aristòtil — sil·logisme
- 6 Diàleg socràtic
- 7 Hesíode
- 8 Tales / Anaximandre
- 9 Mite, filosofia, ciència
- 10 Heràclit
- 11 Parmènides
- 12 Heràclit / Parmènides
- 13 Aparença i realitat
- 14 Introducció a Plató
- 15 Caverna I

- 16 Caverna II
- 17 Doxa / episteme
- 18 Caverna contemporània
- 19 Aristòtil — substància
- 20 Potència / acte
- 21 Plató / Aristòtil
- 22 Opinió vertadera / saber
- 23 Descartes — dubte
- 24 Descartes — cogito
- 25 Racionalisme
- 26 Hume — impressions
- 27 Descartes / Hume

28	Hume — causalitat
29	Kant
30	Comparació epistemològica
31	Taller de text
32	Relectura de prova
33	Sòcrates — retorn
34	Argument
35	Deducció
36	Validesa
37	Inducció
38	Fal·làcies I
39	Fal·làcies II

40	Biaixos
41	Popper
42	Laboratori argumentatiu
43	Aristòtil — logos
44	Plató — Fedó
45	Aristòtil — ànima/polis
46	Descartes — ment
47	Ment-cos
48	Locke — identitat
49	Natura/cultura
50	Wittgenstein
51	Turing

52	Llibertat
53	Determinisme
54	Epictet
55	Spinoza
56	Sartre
57	Spinoza / Sartre
58	Aristòtil — felicitat
59	Aristòtil — eudaimonia
60	Aristòtil — virtut
61	Epicur
62	Sèneca
63	Tres models de felicitat

64	Síntesi
65	Relectura prova
66	Metacognició
67	Moral/ètica
68	Protàgores
69	Kant — deure
70	Kant — imperatiu
71	Mill — utilitarisme
72	Kant / Mill
73	Aristòtil — polis
74	Plató — govern
75	Hobbes

76	Locke
77	Rousseau
78	Contractualisme
79	Mill — llibertat
80	Mill — expressió
81	Societat justa
82	Reconeixement
83	Beauvoir
84	Wollstonecraft
85	Arendt
86	Nussbaum
87	Alteritat

88	Sentit
89	Epicur — mort
90	Nietzsche
91	Camus
92	Epicur/Nietzsche/Camus
93	Dissertació
94	Turing/Searle
95	Jonas
96	Generacions futures
97	Síntesi històrica
98	Repte final
99	Filosofar

ANNEX II

PROGRESSIÓ DEL TREBALL AMB ELS TEXTOS

SETEMBRE

Què diu?

OCTUBRE

Quin problema planteja?

NOVEMBRE

Quina tesi defensa?

DESEMBRE

Quins conceptes utilitza?

GENER

Quines raons aporta?

FEBRER

Quines són les premisses i la conclusió?

MARÇ

Amb quin autor podem comparar-lo?

ABRIL

Quina objecció podem formular?

MAIG

Com podria respondre l'autor?

JUNY

Quina posició puc defensar jo?

ANNEX III

FITXA FINAL DE LECTURA FILOSÒFICA

1. PROBLEMA

Quina pregunta intenta respondre el text?

2. TESI

Quina resposta defensa?

3. CONCEPTES

Quines idees hem de comprendre per entendre'l?

4. ARGUMENT

Quines raons aporta?

5. ESTRUCTURA

Quines són les premisses?

Quina és la conclusió?

6. CONTEXT

Com es relaciona amb la filosofia de l'autor?

7. COMPARACIÓ

Quina altra resposta filosòfica podem confrontar-hi?

8. OBJECCIÓ

Quina dificultat podem formular?

9. CONTRAARGUMENTACIÓ

Com podria respondre l'autor?

10. POSICIONAMENT

Quina resposta defensaries tu?

Amb quines raons?

OBJECTIU FINAL DEL DOSSIER

Al setembre, l'alumne pot necessitar ajuda per comprendre cinc línies d'Aristòtil.

Al juny hauria de poder afrontar una pàgina de filosofia i preguntar-se autònomament:

Quin és el problema?

Quina és la tesi?

Quines raons aporta?

Quins conceptes necessita?

Amb qui es podria comparar?

Quina objecció puc formular?

Què penso jo després d'haver-lo llegit?

Aquest pas de la lectura guiada a la lectura filosòfica progressivament autònoma és la finalitat principal del dossier.

